Кузнецов Іван Володимирович,
здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
спеціальність «Облік і оподаткування»;
Новіченко Людмила Степанівна,
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри обліку, аудиту та оподаткування;
Національна академія статистики, обліку та аудиту

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ОБЛІКУ, АУДИТУ ТА ОПОДАТКУВАННЯ

Сучасна глобальна економіка характеризується високим ступенем взаємозалежності та динамічності. Процеси цифрової трансформації, геополітичні зміни та посилення вимог до прозорості бізнесу формують нові виклики для національних економік. Для України, яка перебуває в умовах повномасштабної війни та реалізує стратегічний курс на європейську інтеграцію, ці виклики набувають особливої актуальності. Ефективне функціонування фінансової інфраструктури, стрижневими елементами якої є бухгалтерський облік, аудит та система оподаткування, стає не лише умовою макроекономічної стабільності, але й фактором національної безпеки та запорукою успішної повоєнної відбудови.

Метою даного дослідження є комплексний аналіз системних дисфункцій у сферах обліку, аудиту та оподаткування в Україні, ідентифікація їх причинно-наслідкових зв'язків та обґрунтування напрямів реформування, спрямованих на створення прозорого, стабільного та сприятливого бізнес-середовища. Задекларована гармонізація національного законодавства з міжнародними стандартами та директивами ЄС є необхідним, але не достатнім кроком. На практиці спостерігається значний розрив між формальною імплементацією норм та їх реальним застосуванням і впливом на господарську діяльність, що й становить центральну проблему дослідження.

Деформації імплементації МСФЗ: між формалізмом та професійним судженням. Перехід України на Міжнародні стандарти фінансової звітності (МСФЗ) був ключовою реформою, спрямованою на підвищення прозорості українських компаній та їх інтеграцію у світові ринки капіталу. Однак цей процес виявив глибокі методологічні та кадрові проблеми, що перешкоджають повноцінній реалізації потенціалу МСФЗ.

Основна проблема полягає у конфлікті двох підходів до обліку. Історично українська система базувалася на континентальній (німецькій) моделі, де облік жорстко регламентований, а бухгалтер виступає виконавцем чітких інструкцій. МСФЗ, навпаки, є продуктом англосаксонської моделі, що базується на принципах. Це вимагає від фахівця не чіткого виконання приписів, а застосування професійного судження для відображення економічної сутності операцій, а не лише їх юридичної форми.

На практиці це призводить до того, що багато компаній застосовують МСФЗ формально, намагаючись знайти в них готові «рецепти» для кожної ситуації, що суперечить самій ідеології стандартів. Наприклад, при оцінці основних засобів за переоціненою вартістю (МСФЗ 16) чи визначенні справедливої вартості фінансових інструментів (МСФЗ 9), бухгалтери часто уникають складних оцінок, обираючи найпростіші методи, які не завжди найкраще відображають реальний стан речей. Цей «опір складності» знецінює фінансову звітність, перетворюючи її на формальний документ для регулятора, а не на корисний інструмент для інвесторів та управлінців.

Другою системною проблемою є значний дефіцит кваліфікованих фахівців [1]. Система вищої освіти в Україні часто продовжує функціонувати за інерцією, випускаючи спеціалістів, натренованих на вивчення норм національних П(С)БО, але не готових до аналітичної роботи та застосування професійного судження. Отримання міжнародних сертифікацій (ACCA, CIMA), які могли б закрити цю прогалину, є фінансово недоступним для більшості бухгалтерів та ускладнене мовним бар'єром.

Як наслідок, на ринку праці є багато спеціалістів, які формально знають МСФЗ, але мало тих, хто їх розуміє та вміє застосовувати в нестандартних умовах. Наприклад, коректний облік операцій з оренди за МСФЗ 16, розрахунок відстрочених податків за МСБО 12 чи облік знецінення активів за МСБО 36 вимагають глибоких аналітичних навичок, яких бракує значній частині ринку.

Подолання цих проблем вимагає комплексного підходу. На рівні регулювання та професійної спільноти, необхідна розробка галузевих методичних рекомендацій, які б роз’яснювали специфіку використання положень МСФЗ на зрозумілі для практиків алгоритми та кейси. Професійні асоціації мають стати платформами для постійного навчання та обміну досвідом. На рівні освітньої системи, потрібен фундаментальний перегляд навчальних програм з обліку та аудиту. Акцент має бути зміщений з вивчення конкретних інструкцій на розвиток аналітичного мислення, навичок професійного судження та вирішення практичних кейсів. На рівні держави, варто розглянути можливість впровадження програм співфінансування для отримання міжнародних сертифікацій, що могло б стати потужним стимулом для підвищення кваліфікації бухгалтерів та інвестицією у прозорість всієї економіки.

Криза довіри в аудиті: між формальним контролем та реальною цінністю. Реформа аудиторської діяльності, що мала на меті підвищити якість послуг та довіру до професії, досягла лише часткового успіху. На ринку зберігаються практики, що підривають саму суть аудиту як інструменту незалежного контролю. В аудиті існує класична проблема «розриву очікувань». Суспільство та бізнес часто очікують від аудитора 100 % гарантії відсутності шахрайства та помилок. Насправді ж аудит забезпечує лише розумну впевненість у достовірності звітності. Цей розрив в Україні поглиблюється поширеною

практикою замовлення аудиту «для галочки» – виключно для виконання вимог закону.

Такий підхід породжує формалізацію процедур. Клієнт не зацікавлений у виявленні реальних проблем, а аудитор, працюючи в умовах жорстких цінових обмежень, не має мотивації заглиблюватися в суть операцій клієнта [2]. Це перетворює аудит на механічну перевірку наявності первинних документів, а не на аналіз ризиків та адекватності облікових політик. Як результат, аудиторський висновок втрачає свою цінність як для власників, так і для зовнішніх стейкхолдерів.

Фундаментальним принципом аудиту є незалежність. Проте вона перебуває під постійною загрозою. Окрім прямого тиску з боку клієнта, існують і більш приховані загрози, описані в Кодексі етики професійних бухгалтерів: загроза власного інтересу (фінансова залежність від одного великого клієнта), загроза самоконтролю (перевірка роботи, яку фірма виконувала раніше, наприклад, з ведення обліку), загроза залякування тощо [3].

Ситуацію погіршує ціновий демпінг. На ринку, де ціна часто є єдиним критерієм вибору, перемагають фірми, готові працювати за мінімальні гроші. Це неминуче веде до зниження якості: скорочується час на перевірку, залучаються менш кваліфіковані спеціалісти, зменшується глибина аудиторських процедур. В результаті страждає вся професія та економіка в цілому, оскільки ризики шахрайства та банкрутств залишаються невиявленими.

Відновлення довіри до аудиту потребує рішучих кроків. Посилення ролі регулятора, орган суспільного нагляду за аудиторською діяльністю (ОСНАД) має отримати достатні ресурси та повноваження для проведення реальних, а не формальних перевірок якості роботи аудиторських фірм, особливо тих, що перевіряють підприємства, що становлять суспільний інтерес. Підвищення відповідальності, необхідно впровадити дієвий механізм відповідальності аудиторів за неякісну роботу. Це має включати не лише значні фінансові санкції, а й реальний ризик позбавлення ліцензії, що підвищить стандарти роботи. Обмеження цінового демпінгу шляхом розглядання можливості запровадження мінімальних рекомендованих норм часу на аудит для різних типів підприємств. Це допоможе уникнути ситуацій, коли аудит великого промислового холдингу проводиться за нереалістично малу кількість годин. Та звісно освітня робота з бізнесом, бо важливо пояснювати власникам та керівникам бізнесу, що якісний аудит – це не витрата, а інвестиція у власну безпеку, інструмент для виявлення слабких місць в системі контролю та підвищення інвестиційної привабливості.

Податкова система: між фіскальним тиском та стимулюванням розвитку. Податкова система України залишається одним з ключових бар'єрів для ведення бізнесу. Вона характеризується нестабільністю, надмірною складністю адміністрування та високим навантаженням, що в сукупності створює токсичне середовище для підприємництва.

Головною проблемою є перманентна нестабільність податкового законодавства. Податковий кодекс змінюється так часто, що бізнес позбавлений можливості довгострокового планування. Інвестиційний цикл у багатьох галузях становить 5-10 років. Коли правила гри можуть кардинально змінитися з наступного бюджетного року, будь-які довгострокові інвестиції стають надзвичайно ризикованими. Наприклад, компанія може інвестувати у проект, розраховуючи на певні податкові пільги, які будуть скасовані через рік, що повністю руйнує економіку проекту. Це створює атмосферу невизначеності та змушує бізнес працювати в короткостроковому режимі «виживання», а не довгострокового розвитку.

Складність адміністрування податків є другим потужним демотивуючим фактором. Система моніторингу критеріїв оцінки ризиків (СМКОР) при реєстрації податкових накладних з ПДВ, яка замислювалася як інструмент боротьби з маніпуляціями з ПДВ, на практиці часто паралізує роботу чесного бізнесу [5]. Через формальні критерії система може заблокувати накладні цілком легальних операцій, заморожуючи обігові кошти підприємств на місяці та вимагаючи значних ресурсів на процеси розблокування. Це створює величезне поле для корупції та змушує бізнес утримувати цілий штат юристів та бухгалтерів лише для взаємодії з податковими органами.

Високе податкове навантаження на фонд оплати праці (ПДФО, військовий збір та ЄСВ) є прямим стимулом до тінізації економіки [4]. Для малого та середнього бізнесу, особливо у трудомістких галузях, сплата всіх податків із зарплати робить їх неконкурентоспроможними. Як наслідок, виплата зарплат «у конвертах» стає раціональною економічною поведінкою. Це створює хибне коло: високі ставки призводять до тінізації, зменшення податкової бази змушує державу тримати ставки високими для наповнення бюджету, що ще більше стимулює тінізацію. В результаті страждає і бюджет, і соціальне забезпечення працівників у майбутньому.

Реформування податкової системи має бути комплексним і стратегічним. Для запровадження податкової стабільності, необхідно прийняти на законодавчому рівні мораторій на внесення суттєвих змін до Податкового кодексу на термін 3-5 років. Будь-які зміни мають проходити широке обговорення та прийматися заздалегідь, щоб бізнес мав час на адаптацію. Як шлях до радикального спрощення адміністрування, потрібно переглянути логіку роботи СМКОР, змістивши акцент з тотального контролю на ризик-орієнтований підхід. Максимальна цифровізація, впровадження попередньо заповнених декларацій та зменшення кількості звітів можуть суттєво полегшити життя бізнесу. Для податкової реформи «здорового глузду», необхідно наважитись на сміливі кроки, такі як зниження навантаження на фонд оплати праці з одночасним розширенням бази оподаткування та скасуванням неефективних пільг. Повернення до дискусії про податок на виведений капітал могло б стати потужним стимулом для реінвестування прибутку в розвиток підприємств. Та

звісно треба продовження гармонізації з нормами ЄС: Послідовне впровадження європейських директив у сфері ПДВ та акцизів зробить українську податкову систему більш зрозумілою для іноземних інвесторів.

Аналіз проблем у сферах обліку, аудиту та оподаткування в Україні свідчить про їхню глибоку системність та взаємопов'язаність. Формальне впровадження міжнародних стандартів без зміни освітніх підходів та ментальності призводить до їх імітації. Прагнення до дешевизни в аудиті знецінює його як інститут, а каральна та нестабільна податкова система стимулює тінізацію, що робить дані обліку та предмет аудиту фіктивними.

Подолання цих системних дисфункцій є ключовим завданням на шляху до побудови стійкої, прозорої та конкурентоспроможної економіки. Це вимагає не точкових змін, а цілісної стратегії, що базується на трьох принципах: стабільність законодавчого поля, стимулювання розвитку людського капіталу та бізнесу, і спрощення адміністративних процедур через цифровізацію. Лише скоординовані дії держави, професійних спільнот та бізнесу дозволять перетворити фінансову систему України з джерела ризиків на фундамент для економічного зростання та успішної європейської інтеграції.

Список використаних джерел

1. Григорів О., Дутчак І., Гордієнко М. Впровадження міжнародних стандартів обліку в державному секторі україни. Економіка та суспільство. DOI: https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-59-165

2. Жукова Т., Єрмоленко К., Плікус І. Сучасні проблеми аудиторських послуг в україні. Вісник Сумського державного університету. Серія Економіка. URL: https://visnyk.fem.sumdu.edu.ua/uk/1-2020-9

3. Міжнародний кодекс етики професійних бухгалтерів. *Ethics Board*. URL: https://www.ethicsboard.org/publications/mizhnarodniy-kodeks-etiki-profesiynikh-bukhgalteriv

4. Смирна К. Основні проблеми системи оподаткування україни. Економіка та суспільство. DOI: https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-59-132

5. СМКОР як інструмент адміністрування ПДВ. Показники СМКОР. *Рада бізнес-омбудсмена*. URL: https://boi.org.ua/reports-post/smkor-yak-instrument-administruvannya-pdv/